

KULTURA ZA WINKLEM

Materiały edukacyjne

**dla nauczycieli i uczniów
klas podstawowych**

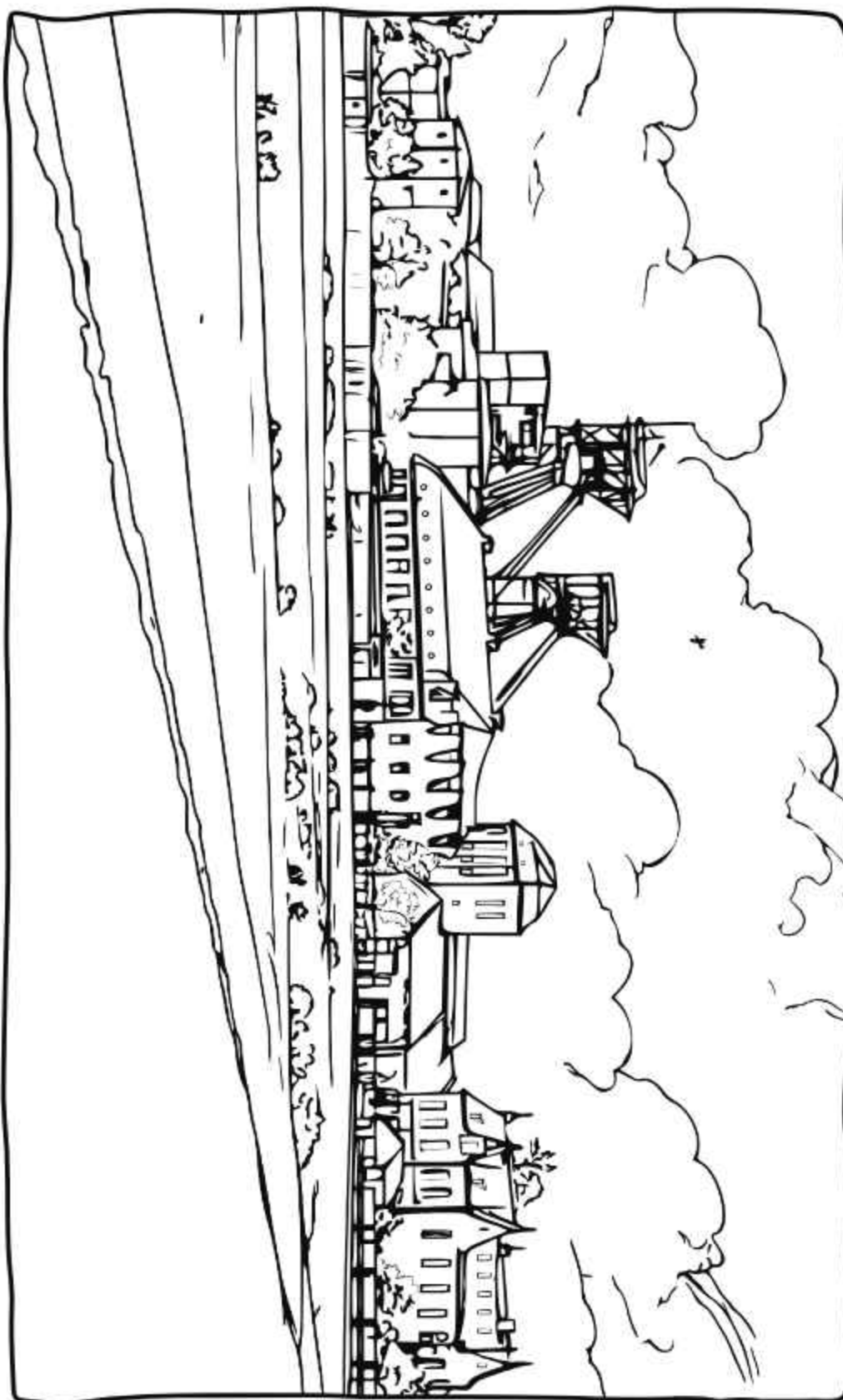

Górny Śląsk ma bogate dziedzictwo kulturalne, jak godka - czyli język, którym porozumiewają się Ślązacy. W nim możemy dostrzec wpływy czeskie, niemieckie i języka staropolskiego. Tradycje śląskie kształtowały się przez wieki, duży wpływ miał także przemysł, jak huty i kopalnie.

Ważną częścią dziedzictwa jest górnictwo, stąd niegdyś będące w użytku sztolnie, szyby, kopalnie i budowane wokół nich osiedla robotnicze, tzw. "familoki", stają się już elementem historii, którą warto pielęgnować. Folklor z tańcami i pieśniami śląskimi, świętowanie Barbórki, a także kuchnia oparta na sycących potrawach jak rolada śląska z kluskami i modrą kapustą, żurek czy kołacz śląski są niezwykle interesujące pod kątem kulturowym i turystycznym.

Zapraszamy Państwa wraz z uczniami do podróży przez charakterystyczne dla Śląska elementy śląskiej kultury. Mamy nadzieję, że nasze karty pracy i zagadki będą ciekawym urozmaicheniem Waszych zajęć. Życzymy dobrej zabawy!

Pocztówka z dawnego widoku na kopalnię w Sośnicy

Wyobraź sobie jak mogła wyglądać dawno temu Kopalnia w Sośnicy i pokoloruj ją!

Kopalnie i górnicy

Pierwsze kopalnie, jak Brandenburg czy Murcki, powstały w latach 40. XVIII w., zatrudniając tysiące górników i budując familoki. Kopalnie węgla na Górnym Śląsku były kluczowe, bo dostarczały węgiel – paliwo napędzające parowozy, fabryki i huty, co uczyniło region przemysłową potęgą Europy od XVIII wieku.

Górnicy na Śląsku to bohaterowie podziemi, pracujący w trudnych warunkach, drążący tunele i wydobywający węgiel z ryzykiem zawaleń i gazu.

Ich mundur, podkreślający honor i niebezpieczeństwo pracy, składa się z kurtki z **godłem (kuplą)**, spodni, pasa z szpadą (do sprawdzania stropu) i **czako** – hełmu z pióropuszem.

Kupla to **godło górnicze** – skrzyżowane narzędzia: **pyrlik** (młot) i **żelazko** (klin), otoczone **wiankiem laurowym**.

Przedstawia podstawowe narzędzia do urabiania węgla i rud, symbolizując trud, niebezpieczeństwo podziemi (czern) oraz tęsknotę za światem zewnętrznym (zieleń tła). Układ krzyża miał chronić przed złymi mocami.

Kolory piór na czako wskazują rangę i funkcję, gdzie **czarny** to górnik, **biały** to dozór i inżynierowie, **zielony** to dyrektorzy generalni, a **czerwony** (lub biało-czerwony) nosi orkiestra górnicza i kapelmistrz; symbolizują one hierarchię i tradycję, przypominając dawne pióra do czyszczenia otworów strzałowych.

Stwórz własne czako

1. Przygotuj cylinder: Wytnij z kartonu prostokąt o długości odpowiadającej obwodowi głowy i pożądanej wysokości czaka. Zwiń go w cylinder i sklej lub zszyj końce.
2. Wykonaj denko: Obrysuj górną część cylindra na kartonie, aby uzyskać kształt denka (płaskiego wierzchu). Wytnij koło i przymocuj do górnej krawędzi cylindra.
3. Oklej i ozdób: Jeśli używasz zwykłego kartonu, możesz go teraz okleić kolorowym papierem lub pomalować na odpowiedni kolor.
4. Zrób pióropusz: Wytnij paski z bibuły krepowej w wybranym kolorze. Możesz je naciąć, aby uzyskać efekt "piór". Zwiń je ciasno i przymocuj z boku czaka, po lewej stronie. Kolor piór ma symboliczne znaczenie.
5. Użyj dodatkowych ozdób, takich jak naszywki czy koraliki, aby nadać czaku unikalny charakter.

Św. Barbara

Święta Barbara to męczennica z III wieku, czczona jako patronka górników i hutników. Według legendy była córką pogańskiego Dioskura z Nikomedii, która przyjęła chrześcijaństwo, co doprowadziło do konfliktu z ojcem. Barbara odmówiła małżeństwa, za co została uwięziona w wieży. Torturowana za wiarę, została ścięta mieczem. Symbolizuje ochronę przed nagłą śmiercią i niebezpieczeństwem.

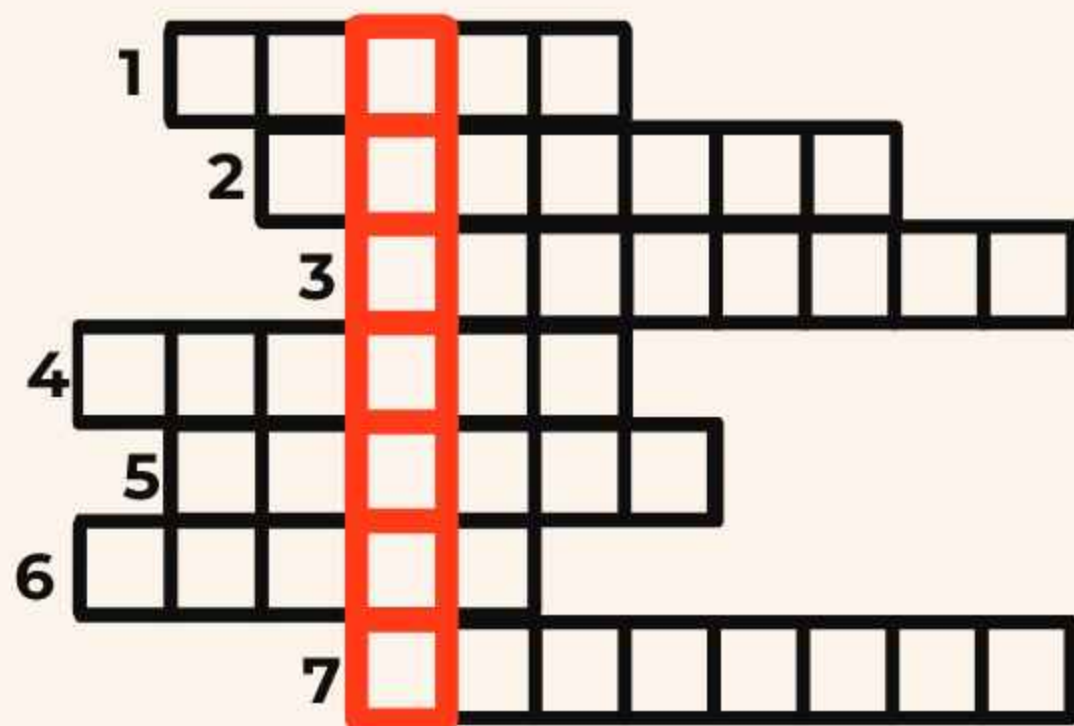
4 grudnia obchodzi się Barbórkę – święto górników z paradami orkiestr górniczych i mszami. Kapliczki z jej wizerunkiem stoją w kopalniach, podkreślając tradycję śląskiego górnictwa. Jest też patronką marynarzy, żołnierzy i kamieniarzy.

ZABAWA Z WĘGLEM

1. Wytnij obraz św. Barbary.
2. Zarysuj tył kartki węglem. Dopilnuj, żeby strona była cała czarna!
3. Połóż drugą kartkę pod oryginalną ilustrację i ołówkiem dokładnie rysuj po konturze oryginału. UWAGA! Nie ruszaj kartką! :)
4. Jeśli jesteś pewien(-na), że odrysowałeś(-aś) wszystko, podnieś wierzchnią kartkę, a pod spodem powinna się pojawić kopia św. Barbary.
5. Dopracuj rysunek według uznania.

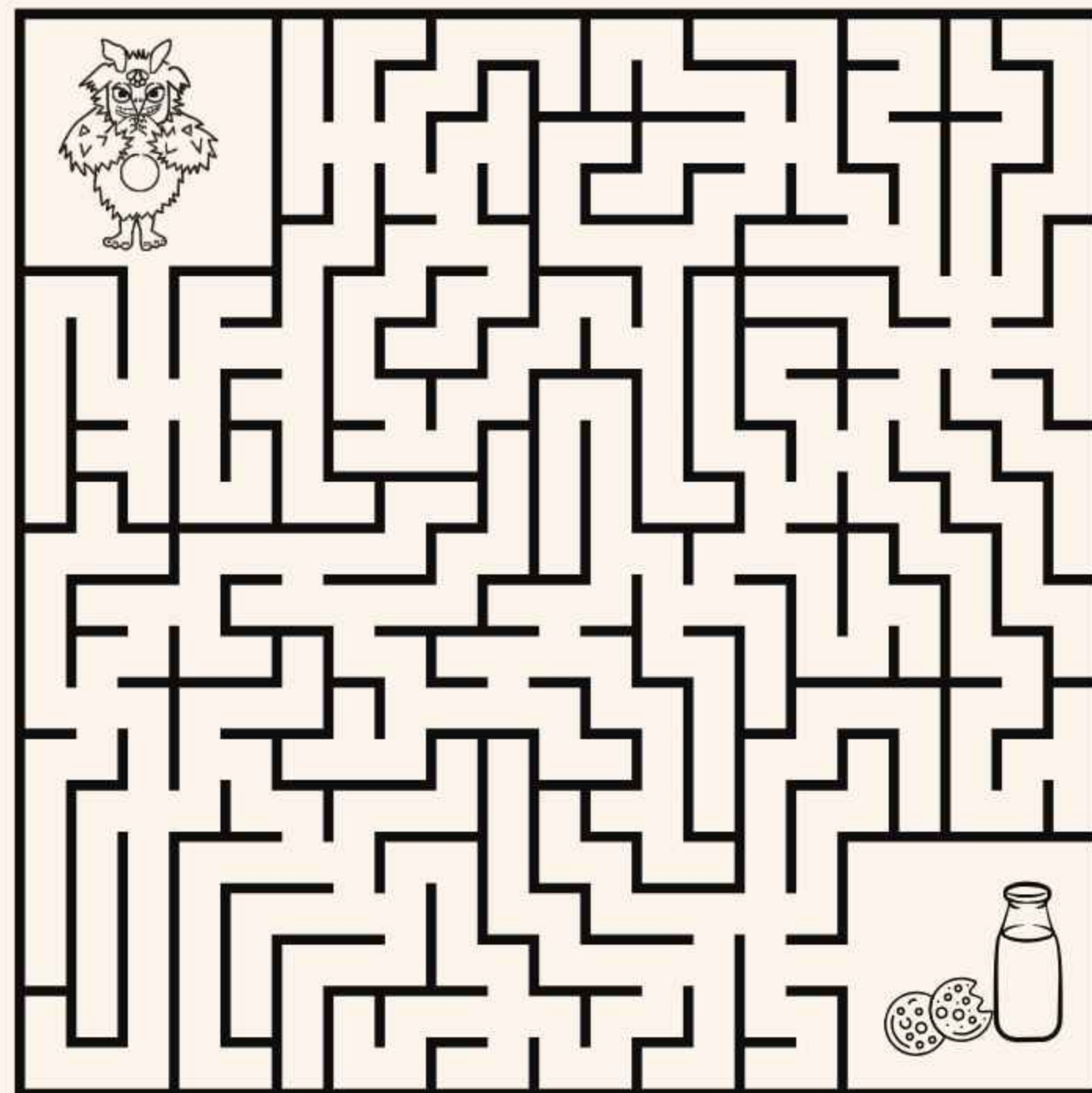

Rozwiąż krzyżówkę i poznaj elementy śląskiej kultury.

1. „W antryju na ... stoi szolka tyju.”, śląskie powiedzonko, które po polsku brzmiałoby: „W przedpokoju na kredensie stoi szklanka herbaty.” Jak po śląsku nazwiemy kredens?
2. Święta, patronka górników.
3. Słodczyce po śląsku.
4. Wydobywa się go w kopalniach.
5. ... z kluskami i modrą kapustą. Obowiązkowe danie na niedzielny obiad.
6. Popularny stwór, którym straszono śląskie dzieci, w niektórych opowieściach wyglądał jak puchacz, w innych miał czerwoną czapkę. Można było go przekupić ciasteczkami i mlekiem.
7. Miejsce pracy górników.

O nie! Bebok chce coś zbroić! Lepiej doprowadź go do ciasteczek i mleka, żeby zapomniał o psotach!

Bebok to mały stwór ze śląskich bajek, którym rodzice straszili niegrzeczne dzieci – mógł je zabrać lub zjeść, zwłaszcza te, co wchodziły w zakazane miejsca jak piwnica.

Wyobrażano go jako puchacza z wielkimi oczami, niskiego chłopca z odstającymi uszami i czerwoną czapką, z kijem lub workiem. Nocą przemykał z dziurki od klucza, kryjąc się w ciemnych kątach piwnic i strychów.

Żeby nie straszyl, przekupywano go jedzeniem.

Znajdź 4 różnice!

Czy wiesz, że dawne osiedla górnicze nazywano "familokami?"

Charakterystyczny czerwony kolor ram okien pochodził z farby używanej w kopalniach do znakowania tuneli – górnicy zabierali ją do domu. Był trwały, maskował pył węglowy i odstraszał komary. Zielone okna mieli hutnicy, co wskazywało zawód mieszkańców.

Teraz już wiesz, jakiego koloru jest okno - pokoloruj oba obrazki!

Stwórz własny kolaż!

Śląskie podwórka to serca familoków – brukowane dziedzińce za ceglanymi domami robotników, pełne życia społecznościowego. Tu spotykano się na plotkach, zabawach dzieci, a altanki i ławki sprzyjały sąsiedzkim więziom.

Ich charakterystycznymi elementami były:

- chlewy i kurnik, czyli małe przybudówki z cegły dla świń, królików i kur – źródło jedzenia dla rodzin górników.
- pranie na sznurach: Wiszące między domami mokre ubrania, pościel i firanki, suszone na słońcu; często z drewnianymi magłami.

Kolaż to technika tworzenia obrazów z kawałków starych gazet, papierów, fotografii i tkanin. Przyjrzyj się ilustracjom z kolejnych stron i stwórz własną interpretację charakterystycznego śląskiego podwórka.

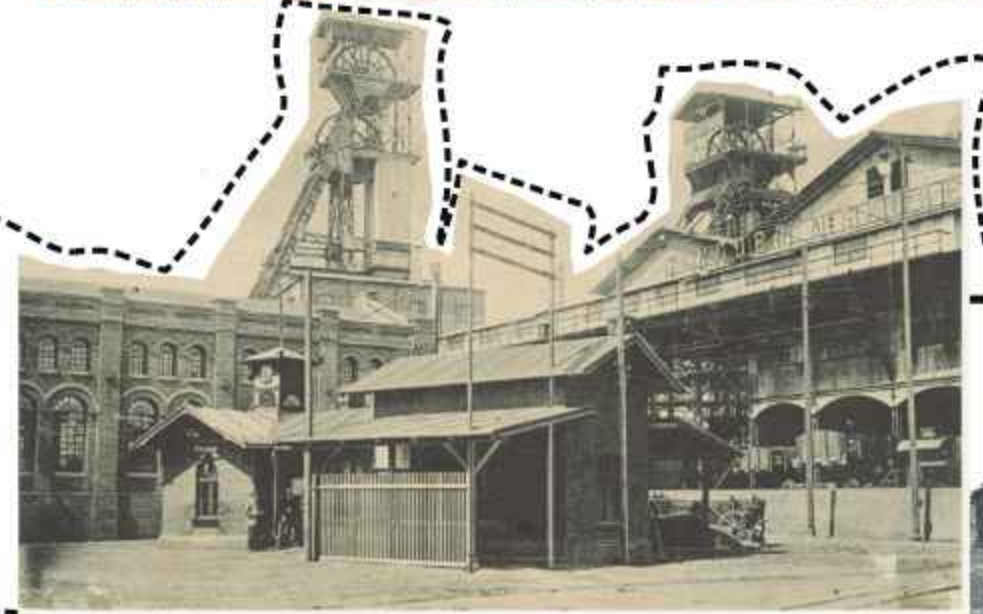
Dodatkowo do pracy możesz wykorzystać kredki, farby, sznurki i kawałki materiałów - kolaż będzie ciekawszy!

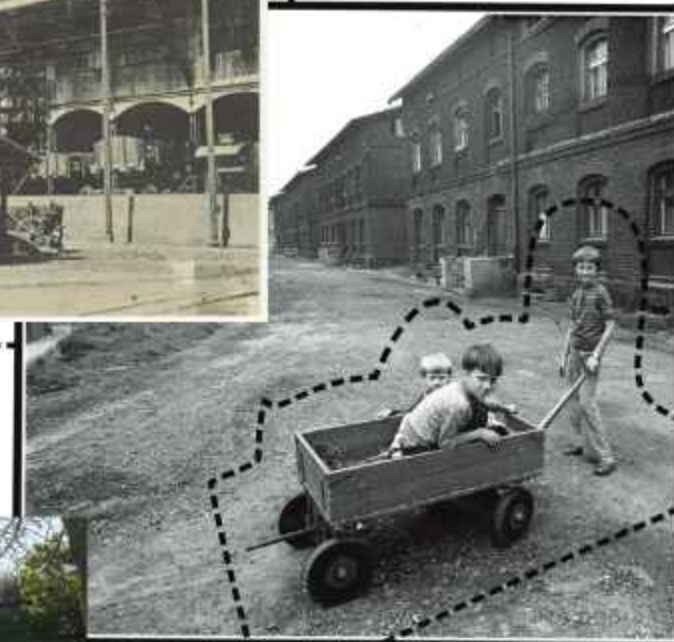
familok

Róże (roźy)- charakterystyczny wzór kultury Śląska

Kopalnia, czyli "gruba" - nieodłączny element krajobrazu śląskiego

"Sznory" z praniem

Dzieci (bajtle) spędzały wspólnie czas na podwórku, zwykle bawiąc się zabawkami ręcznie wykonanymi przez rodziców lub dziadków.

"Klopsztanga". czyli trzepak na dywany to był popis kreatywności bajtli!

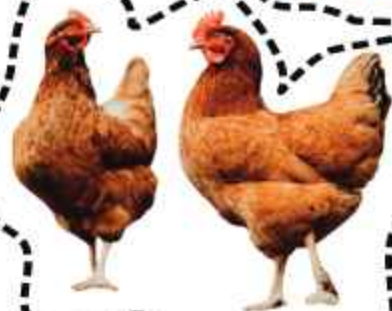
Górnik ("grubiorz") ubierał mundur np. z okazji Barbórki.

Oprócz zwierząt chlewnych oczywiście na podwórku można było spotkać psy i koty.

W chlewikach trzymano zwierzęta, które stanowiły podstawę pożywienia.

Projekt „Kultura za winklem” dofinansowany ze środków budżetu państwa, przyznanych przez Ministra Edukacji w ramach programu „Nasze tradycje”.

Materiały edukacyjne są dostępne bezpłatnie do pobrania na stronie ckvictoria.pl

